

PREGĂTIRE PENTRU PARTICIPARE ȘI COMPORTAMENT PARTICIPATIV ÎN MEDIUL ȘCOLAR

Sinteza raportului de cercetare

2013

THE PARTICIPATION LEARNING AND PARTICIPATORY BEHAVIOR IN SCHOOL

Abstract

How are the school preparing the future citizens? The study –realised by a group of researchers from Institute of Educational Sciences - refers to the results of a survey conducted during October-November 2012 in 14 secondary schools in 8 counties (including Bucharest). We investigated the main factors that could contribute to forming participative skills of students: school curriculum, school environment, behavioral patterns provided by the school.

The survey with high school students, together with depth interviews with teachers in schools showed the students' appropriation of participative behavior patterns, their level of citizenship competence, the insufficient contribution of the school in forming participative skills. During the transition period, students' political culture is forming more as an authoritarian one and they don't feel much openness and understandingness on beside of official institutions.

The study concludes that schools should be more involved in civic education, both by rethinking the curriculum as well as by adopting participative models in their own institutional practice.

Key words: school environment, civic education, participative behavior, citizenship competence, participative skills.

ECHIPA PROIECTULUI

Cercetător pr. Sorin MITULESCU (coordonator), autor Introducere, Cap. II a, c, Concluzii

Cercetător pr. Ana Maria DALU autor Cap. III a, e, f

Cercetător pr. Corina DALU autor Cap. I a

Cercetător pr. Octav MARCOVICI autor Cap. I b

Cercetător pr. Ancuța PLĂEȘU autor Cap. III a

Cercetător Marius LAZĂR autor Cap. III d

Cercetător Manuela MANU autor Cap. II b, d

Cercetător Ioana ȘTEFĂNESCU autor Cap. III b

Cercetător Oana Iftode autor Cap. III c

Sinteza raportului de cercetare a fost realizată de Sorin Mitulescu

1. IDEEA PROIECTULUI

Democrația reprezintă - parafrazând o celebră afirmație a lui W. Churchill – cea mai bună soluție dintre toate cele încercate pentru ca societatea modernă să fie bine guvernată. Ori democrația nu este posibilă fără implicarea activă a cetățenilor săi. De aceea, însușirea deprinderilor participative de către toți cetățenii ar trebui să reprezinte un deziderat pentru orice societate organizată democratic și aceasta trebuie să acorde importanță deosebită pregătirii cetățenilor săi pentru exercitarea drepturilor lor cetățenești.

Fără a nega rolul celorlalte instanțe de socializare, trebuie să acceptăm că în materie de comportament participativ, cetățenesc, școala are (sau ar trebui să aibă) un rol hotărâtor:

"Cultura școlară și educațională trebuie să faciliteze elevilor accesul spre însușirea principiilor democratice, prin înțelegerea și practicarea în cadrul școlar al sensului politicii și democrației, aceștia putând dezvolta astfel o conștiință politică și competențe democratice. Însușirea principiilor democratice nu se poate sprijini doar pe orele de curs, pe informații, analize și argumente orale (...). Educația politică nu este (...) doar o materie și un principiu didactic, el este întotdeauna și un principiu școlar."¹

Astfel că „sistemele educative au misiunea de a asigura „alfabetizarea civică” a elevilor prin dobândirea cunoștințelor, a

capacităților și valorilor necesare traiului într-o societate democratică”².

În multe țări europene se fac eforturi considerabile de a se asigura participarea elevilor la decizii, prin aceasta făcându-se pași importanți către formarea de cetățeni activi și responsabili de care societățile respective au nevoie în cea mai mare măsură³.

Pe de altă parte, o serie de autori constată scăderea apetitului pentru participare al tinerilor la nivelul întregii Europe și cu precădere la cel al noilor democrații din estul continentului. Un studiu⁴ asupra drepturilor copiilor din România înregistra o părere majoritar nefavorabilă în rândul elevilor cu privire la respectarea dreptului lor de a se exprima liber și de a avea o opinie proprie (sub 20% părere favorabilă). În baza unor asemenea cercetări, Organizația Salvați Copiii propunea sprijinirea dezvoltării structurilor reprezentative ale copiilor, în special la nivelul școlii, astfel încât acestea să depășească rolul formal pe care îl au în prezent, alocarea de timp în programul școlar pentru activitățile Consiliului Elevilor, crearea de oportunități pentru finanțarea de proiecte proprii ale unor structuri reprezentative ale copiilor⁵.

Deși documentele internaționale (ONU, UE, COE) o cer cu insistență, România mai are încă de lucrat până la a dispune de o politică explicită și coerentă pentru stimularea participării copiilor și tinerilor.

¹ Peter Henkenborg, Politische Bildung als Schulprinzip: Demokratie-Lernen im Schulalltag; în: Wolfgang Sander (ed.), *Handbuch politische Bildung, Bundeszentrale für politische Bildung Schriftenreihe*, Band 476, Bonn 2005, p.265-266

² Simona Velea, (coord) Participarea elevilor în școală și în comunitate. Ghid pentru profesori și elevi, Bucuresti, Ed Agata, 2006, p.8

³ Vezi I. de Coster (ed), *Citizenship Education in Europe*, EACEA Eurydice, Brussels, 2012

⁴ Balica M. & Bălan A., *Opinii ale elevilor privind importanța și respectarea drepturilor copilului în România*, Raport de cercetare Institutul de Științe Educației, Bucuresti, 2006

⁵ Salvați Copiii, Raport alternativ la cel de al treilea și al patrulea Raport periodic înaintat de România Comitetului ONU pentru drepturile Omului 2003 – 2007

Prin noua legislație a educației⁶ s-a creat un Consiliu Național al Elevilor cu un caracter mai degrabă elitist și cu un impact destul de redus în rândul mării mase a elevilor. Iar la nivelul unităților școlare situația participării nu este omogenă.

2. OBIECTIVELE CERCETĂRII

Cercetarea actuală și-a propus evaluarea comportamentelor participative în rândul elevilor din învățământul pre-universitar ca premiză a unor comportamente cetățenești pro-active și responsabile⁷.

Încă din 2011 o abordare din perspectivă mai mult teoretică în cadrul colectivului ISE asupra formării culturii politice a tinerilor, ajungea la concluzia că există în societate o tendință de creștere a oportunităților de participare a tinerilor în familie și în școală, dar care nu au condus la o creștere a participării politice efective. Schimbarea valorilor moderne a fost însoțită de o reconfigurare a formelor de participare politică precum și a ariilor în care tinerii își manifestă interesul politic⁸.

Obiectivele specifice au fost:

- de a evalua modul în care se realizează în mediul școlar (preuniversitar) pregătirea participării tinerilor la decizii publice inclusiv prin evaluarea modului în care conținutul programelor de învățământ și manualele școlare contribuie la

însușirea de către elevi a deprinderilor participative.

- de a stabili în ce măsură școala poate reprezenta nu doar un furnizor de informație și de cunoștințe privind comportamentul civic și valorile democrației ci și un teren de punere în practică a unor astfel de principii. Și de asemenea cum reușesc elevii să lege noțiunile legate de drepturi și obligații cetățenești cu anumite comportamente transformate în deprinderi.
- de a evidenția principalele obstacole ce împiedică participarea tinerilor în general și a elevilor în special la adoptarea unor decizii civice sau educaționale.

Metodologia cercetării

Ideea metodologică principală a studiului nostru vizează îmbinarea abordării cantitative cu cea calitativă, mai precis dublarea unui sondaj de opinie în rândul elevilor de liceu cu o serie de interviuri pe care le-am adresat unor cadre didactice și unor elevi cu roluri cheie în mecanismul participativ din școlile în care s-a făcut și sondajul.

Chestionarul a fost conceput într-o manieră adaptată aplicării sale în sala de curs prin tehnica extemporalului. Am avut grijă ca durata completării lui să nu depășească 50 de minute și textul întrebărilor să nu cuprindă termeni ambigui sau care ar depăși nivelul de competență specific elevilor.

Cu toate că pretestarea instrumentului ne-a determinat să renunțăm la unele întrebări, la aplicarea în teren a chestionarului am constatat că au mai rămas unii termeni care au ridicat probleme de înțelegere din partea unor elevi. De exemplu termeni ca „mediu propice” și „ong-uri”, sau „globalizare”. Consecința fost un procent mai mare de

⁶ Legea educației naționale (Legea 1 / 2011)

⁷ Cercetarea s-a realizat în cadrul proiectului de cercetare cu denumirea “*Pregătire pentru participare și comportament participativ în mediul școlar*” la Institutul de Științe Educației (ISE) în 2012.

⁸ Vezi A Plăeșu (coord.) *Cetățenia și participarea politică a tinerilor la viața politică din România*, Raport de cercetare, ISE 2011

non-răspunsuri, mai ales la întrebarea care cuprindea cuvântul globalizare: 11,6% față de 4,5% pentru întrebarea anterioară cu conținut foarte apropiat. Acest mic incident metodologic a pus în evidență și un aspect important de comunicare politică ce ar viza adolescenții. Atragerea acestora către participare presupune ca ei să înțeleagă cu ușurință mesajul transmis și de multe ori, dialogul dintre instituții și tineri este afectat de utilizarea de către primele a unui limbaj neadecvat.

În privința lotului investigat, am optat pentru o procedură de selecție ghidată de criteriul alegerii unor unități școlare în care să găsim elevi care au studiat prin *curriculum la decizia școlii (CDS)*, anumite discipline legate de problematica participării civice. Totodată am urmărit o cât mai mare extindere a ariei teritoriale pe care am aplicat sondajul. În final, am obținut un lot de 760 subiecți cu răspunsuri valide. Fără a avea pretenția de reprezentativitate statistică națională pentru lotul nostru, acesta oferă informații relevante cu privire la starea actuală a procesului de formare a comportamentelor participative în școlile secundare din România și totodată, ceea ce este poate mai important, pune în evidență o serie de factori care concură la **eficientizarea** acestui proces.

În județele în care **echipa de cercetare**⁹ s-a deplasat, au mai fost aplicate chestionare și la alte unități școlare care fie au prezentat interes din perspectiva participării la programe educative convergente cu tema studiului nostru sau pentru diversificarea populației cercetate și asigurarea unui "lot martor" în raport cu elevii care urmaseră cursuri cu tematică în domeniul participării civice. Astfel, în final, informația studiului nostru provine din 14 unități școlare situate în municipiile București, Cluj Napoca, Baia

Mare, Galați, Câmpulung Muscel, în orașele Baia Sprie, Murgeni (Vaslui), Drăgănești-Olt și în comunele suburbane Brănești și Măgurele (Ilfov).

3. REZULTATELE CERCETĂRII DE TEREN

Evaluarea curriculumului

Evaluarea conținutului curriculei școlare care contribuie la însușirea de către elevi a deprinderilor participative a fost realizată prin înregistrarea unei duble perspective: cea a cadrelor didactice și ce a elevilor.

(a) Evaluări ale cadrelor didactice

Majoritatea cadrelor didactice și a directorilor intervievați cu ocazia realizării cercetării calitative ne atrag atenția asupra faptului că, atât programele cât și manualele școlare reflectă mai degrabă o valoare „academică” a autorilor și mai puțin de înțelegere sau participare creativă a adolescentului. Se subliniază interferența între curricula oficială și curricula „ascunsă”.

„Un manual pentru elevi ar trebui să fie pe înțelesul tuturor și să stârnească în ei curiozitatea de a vedea/citi dincolo de paginile lui. După părerea mea, ar trebui să existe și la noi, cum există în alte părți, manuale pentru elevi și manuale pentru profesori. Poate așa ar fi satisfăcute și nevoia de afirmare academică a autorilor, dar și dorința de descoperire sau de participare a elevilor” (cadru didactic, manager proiect în domeniul cetățeniei active).

Majoritatea cadrelor didactice, profesori de educație civică subliniază faptul că principalul obstacol îl constituie nu lipsa de interes a elevilor, cât conținutul, care fiind prea bogat și formulat inadecvat, îl împiedică pe profesor să țină cont de competențele propuse. Părerea multor profesori este că elevii s-ar plia pe astfel de

⁹ Echipa de cercetare a fost coordonată cercet pr. Sorin Mitulescu și a cuprins mai mulți cercetători din cadrul Institutului de Științele Educației – Laboratorul de cercetare a Tineretului: Octav Marcovici, Ancuța Plăeșu, Ana Maria Dalu, Marius Lazăr, Corina Dalu, Manuela Manu, Ioana Ștefănescu, Oana Iftode.

competențe dacă și programa și sistemul ar ține cont de un asemenea demers.

Aprecierea profesorilor de educație civică, este că programele școlare și manualele contribuie în mică măsură la însușirea de către elevi a deprinderilor participative și datorită conținutului neatractiv:

„ Ar fi necesară utilizarea unor mijloace moderne de prezentare (filmulețe cu valoare de modelare și incitare a elevilor pe diverse subiecte, prezentarea unor dileme morale)”(consilier școlar, psiholog).

Se poate observa așadar o discrepanță fundamentală între finalitatea presupusă a acestor programe școlare, mizând pe dezvoltarea unei atitudini pro-active, în vederea promovării noului, a manifestării inițiativei în viața personală, socială și profesională prin anumite competențe funcționale de tipul: comunicare eficientă, gândire critică, negociere, rezolvare de probleme, luare a deciziilor etc, și punerea sa în practică, care pare mai degrabă nereușită, lăsată drept responsabilitate profesorilor, bazându-se prea mult pe experiența personală și profesională a acestora.

„Școala este prea teoretică...nu se formează competențe în sistemul de învățământ, noi încă bâjbâim...La nivel central nu au o idee clară despre ceea ce înseamnă abordarea unei astfel de lecții, care să fie competența cu care elevul va pleca. ...”(profesor educație civică).

La gimnaziu, programa școlară a disciplinei Cultură civică, prevăzută în planul cadru de învățământ își propune și se pare că reușește, să-i familiarizeze pe elevi cu valori, principii și concepte democratice, cu drepturile omului, cu exersarea practicilor specifice unui regim politic democratic, introducând competențe noi legate de argumentarea unor opinii și aplicarea lor în situații concrete de viață, prin asumarea de drepturi și responsabilități. Există puncte de vedere pertinente ale persoanelor intervievate care ne confirmă caracterul

practic și aplicativ pe care îl putem regăsi ilustrat în manualele de Cultură civică pentru clasele a7-a și a8-a, problema care se pune în cazul lor, fiind aceea că adolescenții nu reușesc să conștientizeze prea mult importanța și rolul educației civice în viața de zi cu zi și în dezvoltarea lor ulterioară.

„După părerea mea, programele și manualele de cultură civică de la clasele a7-a și a8-a își ating obiectivul în mare măsură, adică informațiile sunt destul de succinte...se fac multe aplicații, astfel încât elevii exersează să-și spună punctul de vedere”(consilier școlar, psiholog,liceu).

„Fiind în clasa a7-a și a8-a, Cultura civică, copiii sunt prea mici și nu realizează practic ce înseamnă....” (profesor educație civică, liceu).

La liceu însă, planul cadru nu prevede o disciplină școlară care să continue și să aprofundeze educația civică a elevilor, regăsind-o în categoria disciplinelor opționale, în regim de CDS (Curriculum la Decizia Școlii) sub diferite abordări directe sau colaterale, cum ar fi: Educație civică, Educație pentru democrație, Drepturile omului, Educație financiară, Educație interculturală etc. Acest neajuns se reflectă însă în lipsa competenței civice a unor absolvenți de liceu, dacă acesta nu au avut șansa de a beneficia de experiențe personale, prin implicare în activități extrașcolare sau proiecte:

„Competența civică a unui absolvent de liceu este aproape nulă. Cred asta pentru că în școala românească nu există curriculum pentru a-i pregăti pentru societatea adulților. Elevii noștri nu știu prea bine cum funcționează statul; chiar dacă ar dori să se implice în viața comunității, nu știu calea de urmat pentru a o face, sunt timorați de faptul că adulții nu le acordă atenție și credit pentru ideile lor, multe dintre ele foarte bune”(cadru didactic,liceu, manager proiect cetățenie activă).

Observăm că există o întrerupere a cursivității însușirii unor competențe civice

și participative, minim necesare, între ciclul gimnazial și cel secundar inferior și superior, fapt pentru care se simte nevoia introducerii unei discipline obligatorii pe durata liceului, care să cuprindă domenii legate de cunoașterea și exercitarea drepturilor și responsabilităților civice, promovând valori precum: democrația, demnitatea umană, libertatea, respectarea drepturilor omului, toleranța, egalitatea, respectul față de lege, dreptatea socială, solidaritatea, loialitatea, cooperarea, desăvârșirea spirituală, morală, culturală, mentală și fizică.

Unii directori de unități școlare insistă pe distribuția incorectă a orelor alocate disciplinelor de studiu, propunând reducerea orelor din TC (Trunchiul comun) și câștigarea unei ore la CDS pentru tematica de dezvoltare și participare civică, putându-se ajunge astfel la două ore pe săptămână, ceea ce i-ar face pe elevi să ia mai în serios disciplina respectivă.

„Atât Educația pentru sănătate, cât și Educația civică sunt prevăzute cu câte o oră pe săptămână și atunci s-ar putea ca elevul s-o trateze superficial, ca obiect suplimentar. Acolo unde avem 2-3 ore pe săptămână, este altceva; copilul este motivat”(director adjunct liceu).

Cu toate că oferta de cursuri opționale, în ceea ce privește aria curriculară Om și societate este extrem de generoasă, acestea nu se regăsesc neapărat printre disciplinele de studiu, în regim de CDS, propuse elevilor de liceu. Majoritatea persoanelor intervievate scot în evidență faptul că problema opționalelor este și rămâne una extrem de delicată, luându-se de fiecare dată în calcul resursa umană disponibilă în școală, sau mai bine zis sistemul de salarizare și foarte rar opțiunile concrete ale elevilor.

„Noi nu avem opționale în adevăratul sens al cuvântului, ci CDS, care înseamnă cu totul altceva: școala propune un curs în funcție de baza materială și resursa umană pe care o deține, iar elevul <alege> din

oferta săracă a școlii. Degeaba ar veni un profesor cu o propunere de opțional de educație civică, dacă în școală nu se completează norma unui profesor de cine știe ce specialitate. Acesta din urmă, chiar dacă nu predă un opțional de interes, va avea prioritate în oferta școlii. Această politică, greșită după părerea mea, duce la slăbirea calității actului educativ”(profesor educație civică).

Deosebit de interesante sunt opiniile unor directori ai unităților școlare alese ca reprezentative pentru studiul nostru, care consideră că opțiunea pentru un curs se face neapărat dintr-o listă ofertată de școală, în funcție de profesorii pe care-i are la dispoziție, neluând în calcul posibilitatea furnizării unei discipline care să răspundă atât doleanțelor, cât și nevoilor elevilor.

„Dintr-o listă dată de opționale, pentru profesorii pe care-i avem la fiecare disciplină, fiecare clasă și-a ales un opțional. Elevii nu au stabilit o listă, doar și-au ales opționalul...Nu putem alege un opțional, acolo unde profesorul nu există”(director liceu).

Majoritatea directorilor intervievați de noi scot în evidență caracterul democratic al procedurii prin care elevii își pot alege disciplinele opționale. În realitate, ei trebuie să aleagă dintr-o listă de opționale pe care profesorul diriginte o prezintă iar în cele din urmă, opționalul este aprobat în Consiliul de Administrație al școlii.

Astfel, elevii, deși optează, pentru unul din cele câteva cursuri opționale propuse la nivelul unității școlare, este foarte posibil să studieze materii pe care nu și le-au dorit niciodată, dat fiind faptul că se ia în calcul opțiunea majoritară a unei clase care se face doar raportată la oferta școlii. În acest caz, nu mai putem spune că avem de-a face cu discipline opționale, dorite de elevi, ci mai degrabă cu CDS-uri care sunt ale școlii.

Această stare de fapt demonstrează pe de o parte lipsa unei coerențe a întregului curriculum școlar și pe de alta slăbiciunea

exercițiului cotidian tocmai în exersarea democrației și apartenenței comunitare de care adolescenții ar avea nevoie în calitatea lor de viitori cetățeni responsabili și activi.

În concluzie la această primă parte a studiului, constatăm că programa școlară nu reprezintă resursa așteptată în formarea deprinderilor participative ale elevilor. Mai întâi este deficitar modul în care se alocă ore pentru formarea competențelor civice. În clasele a7a și a 8a se predau cunoștințe civice solide, dar vârsta prea fragedă a elevilor nu asigură capacitatea acestora de a își însuși deprinderi comportamentale participative operaționale; iar manualele sunt totuși, mult prea teoretice. Vârsta cea mai potrivită pentru ca elevii să poată face joncțiunea dintre cunoștințe teoretice și însușirea de deprinderi practice ar fi vârsta liceului (adică după 14 ani), dar aici, în trunchiul comun apar discipline despre om și societate (logică, psihologie, economie, filozofie), fără componentă civică; în schimb, se mizează pe CDS care prezintă un mecanism "viciat" prin intermediul căruia cunoștințele civice au șanse scăzute de a pătrunde în școală.

(b) Opinii ale elevilor despre curricula școlară

Chestionarul din sondaj a cuprins două întrebări specifice, cu variante de răspuns pre-codificate pe o scală de la 1 la 5 , care cereau elevilor să declare în ce măsură au obținut cunoștințe despre funcționarea democrației și respectiv despre cum ar putea ei să participe.

În plus, s-a cerut subiecților să menționeze disciplina (disciplinele) la care au dobândit respectivele cunoștințe și/sau competențe.

Analiza răspunsurile pentru cele două întrebări nu a devenit semnificativă decât atunci când răspunsurile elevilor au fost defalcate după clasa în care învață.

Tabel 1. Elevii care apreciază că disciplinele le-au format competențe de participare civică, după clasa în care învață

Clasa	în foarte mare măsură %
a VIIIa	45,5
a IXa	10,1
a Xa	9,0
a XIa	22,7
a XIIa	12,7

Se constată (Tabel 1) o percepție accentuat pozitivă în rândul elevilor de clasa a VIII-a privind dobândirea de cunoștințe privind democrația și modul de funcționare al acesteia (cea ce corespunde cel mai probabil prezenței între disciplinele obligatorii a culturii/educației civice în clasele a VII-a și a VIII-a), apoi o percepție mult mai puțin pozitivă în clasele a IX-a și a X-a (în care disciplinele de științe sociale încă nu reușesc să satisfacă nevoia de cunoștințe privind democrația și funcționarea ei), urmată de o îmbunătățire a acesteia în clasa a XI-a (când, probabil, ansamblul cunoștințelor dobândite la materiile studiate în liceu conduce din nou la percepția unui fundament consistent al înțelegerii democrației), apoi de o nouă percepție predominant negativă în clasa a XII-a.

Nu mai puțin, această situație reprezintă o atenționare asupra faptului că, dacă școala dorește să formeze cetățeni responsabili și activi, pregătirea în domeniul democrației și participării civice trebuie să aibă un caracter continuu și o încărcătură/distribuție relativ uniformă cel puțin începând cu clasa a VIII-a.

Participarea la o formă suplimentară sau opțională de pregătire are o influență semnificativă asupra percepțiilor elevilor privind măsura în care materiile parcurse în școală le-au asigurat accesul la cunoștințe despre ce este și cum funcționează democrația.

Subiecții din grupul experimental (cei care urmaseră astfel de cursuri) au avut în mai mare măsură aprecieri pozitive sub acest aspect decât cei din grupul de control.

Făcând o trecere în revistă a disciplinelor obligatorii, a căror contribuție la dobândirea

de cunoștințe și formarea de competențe privind participarea cetățenească a elevilor a fost recunoscută chiar de aceștia, observăm că acestea sunt integrate în două arii curriculare: Om și societate, respectiv Limbă și comunicare, la care se adaugă orele de dirigiență. Din aria curriculară Om și societate au fost menționate discipline obligatorii ca: Istorie, Geografie, Religie, Cultură civică (cls.aVII-a,cls.aVIII-a), Logică (cls.aIX-a), Psihologie (cls.aX-a), Educație antreprenorială (cls.aX-a), Economie (cls.aXI-a), Sociologie (cls.aXI-a), Filozofie (cls.aXII-a). Din aria curriculară Limbă și comunicare au fost menționate atât limba și literatura română cât și limbile străine.

În ceea ce privește disciplinele opționale, am identificat în unitățile școlare supuse atenției studiului nostru, o paletă diversificată de cursuri din oferta de CDS - aria curriculară Om și societate, care au furnizat elevilor un suport în domeniul participării civice, și anume: Educație pentru democrație, Drepturile omului, Educație pentru cetățenie democratică, Managementul vieții personale, Educație pentru mediu, A fi cetățean european.

Răspunsurile la întrebarea privind disciplina (disciplinele) la care au aflat ceva în legătură cu subiectul în discuție sugerează totuși faptul că mulți dintre respondenți au o reprezentare destul de vagă a acestuia. Informațiile pe care ei le apreciază ca relevante provin dintr-o (prea) mare varietate de surse și probabil că reflectă o structură conceptuală destul de imprecisă.

Pe primul loc al ierarhiei disciplinelor care oferă informații despre democrație apare istoria, ceea ce poate fi explicat prin frecvențele referiri la regimuri politice pe care le implică predarea acesteia, alături de faptul că este o disciplină prezentă pe tot parcursul ciclului gimnazial și al celui liceal, dar și prin faptul că, așa cum a rezultat din interviurile efectuate în cadrul cercetării, profesorii de istorie sunt cei care asigură în cea mai mare parte predarea disciplinelor de educație și cultură civică, precum și multe

dintre opționalele de interes pentru tema noastră.

Deși se situează pe poziția a doua, cultura/educația civică (studiate în clasele a VII-a și a VIII-a) ar trebui să aibă cel mai mare impact asupra dobândirii de cunoștințe legate de democrație și funcționarea acesteia.

Deși „Drepturile omului” și „Educația pentru democrație” sunt foarte specifice domeniului abordat de cercetarea noastră, acestea ocupă abia locurile III-IV în grupul experimental și cea dintâi locul III în topul general.

Fiind amândouă materii opționale, ele dispun de un număr mai mic de ore decât disciplinele obligatorii și un număr mai mic de participanți.

Din analiza răspunsurilor primite de la elevi în privința surselor de cunoștințe privind democrația și formarea de competențe necesare participării, deducem că programa școlară nu poate asigura singură aceste competențe.

S-ar impune – după cum vom vedea mai încolo- adăugarea la acest efort de pregătire a adolescenților pentru cetățenie democratică, pe de o parte a mecanismelor democratice de funcționare a școlii înseși, iar pe de altă parte a contribuției furnizorilor și promotorilor de educație non-formală în materie.

Școala ca mediu pro-participativ

Cum văd elevii intervievați școala din perspectiva oportunităților și instrumentelor pentru o participare a lor la luarea deciziilor?

Pe ansamblu, într-o apreciere globală, opiniile favorabile sunt predominante (Tabel 2): 48% dintre răspunsuri se situează în zona aprecierilor școlii ca fiind într-o mare sau foarte mare măsură un mediu favorabil pentru participare. Totuși, procentul celor cu opinie de sens contrar, care văd școala ca fiind deloc sau în foarte mică măsură

favorabilă participării nu este neglijabil: **10%**. La un nivel de mijloc, caracterizat prin calificativul **Suficient**, se situează de fapt cei mai mulți respondenți (35% dintre aceștia). Și este posibil ca în final să concluzionăm că acesta ar fi de fapt calificativul cel mai potrivit pentru nivelul condițiilor de participare oferite elevilor.

Tabel 2 Școala ca mediu propice pentru participare

Răspunsuri	%
Deloc	7.2
În foarte mică măsură	40.5
În suficientă măsură	35.1
În mare măsură	12.9
În foarte mare măsură	.1
Nu au răspuns	2.3
TOTAL	100,0

Confirmarea vine din analiza întrebării următoare, prin care s-a cerut elevilor să opteze pentru o anumite formulă de caracterizare a mediului școlar (Tabel 3). Având la dispoziție o singură opțiune, cei mai mulți dintre elevi au ales varianta prevalenței părerii profesorilor (38%). Totuși părerea elevilor este apreciată ca fiind cea care contează în 31 % dintre răspunsuri, ceea ce am putea aprecia că nu este puțin. În al treilea rând este considerată ca având influență părerea părinților (20%).

Am adesea elevilor și invitația de a propune soluții în vederea creșterii performanței școlii în asigurarea implicării elevilor în luarea deciziilor care îi privesc. La această întrebare, formulată ca o întrebare deschisă am primit răspunsuri foarte variate pe care am încercat să le grupăm în câteva categorii mai semnificative.

Cea mai frecventă propunere (27%) a elevilor a vizat solicitarea ca părerea lor să fie luată mai mult în considerare, ascultată, cunoscută de cei care iau în ultimă instanță deciziile în școală:

- să se facă sondaje de opinie, să se aplice chestionare ,

- să se organizeze mai multe ședințe, discuții, consultări cu elevii
- să fie ascultate părerile elevilor în legătură cu situațiile neplăcute
- fiecare elev să-și spună punctual de vedere

A doua idee menționată în cadrul propunerilor făcute de elevi se referă la organizarea de activități extrașcolare. Pentru 20% dintre elevii chestionați, creșterea implicării lor în deciziile școlii este legată de desfășurarea unor activități în afara orelor propriuzise de curs. Activități care să includă educația nonformală

Ar trebui să se facă mai multe activități, elevii fiind mai responsabili și luând deciziile cele mai bune

- Înscrierea voluntară a elevilor în anumite proiecte
- Mai multe activități în echipă
- Mai multe excursii de observație
- Organizarea unor activități extrașcolare în care profesorii să discute cu elevii despre eventuale păreri

Elevii par conștienți de faptul că proiectele extrașcolare implică o altă relație între participanți (profesori și elevi) și deci mai multe șanse pentru dialog, consultare. Totodată, proiectele și activitățile extrașcolare sunt benefice pentru că îi scot pe elevi în afara mediului închis al școlii și îi fac să devină mai conștienți de problemele reale ale societății.

Alte propuneri ale elevilor (dar în proporții mult mai reduse – între 4 și 6%) se referă la mai buna lor informare în legătură cu problemele de decizie, mai buna comunicare în interiorul școlii. Tot un procent relativ mic al elevilor (4%) se referă la completarea programei școlare cu discipline sau subiecte adecvate obiectivului enunțat: *orele să fie mai distractive, ora de dirigenție să fie reintrodusă , să se facă o disciplină despre decizii, să se introducă o disciplină la care profesorii să discute mai mult cu elevii, etc.*

Tabel 3 Părerile elevilor despre școală

Caracterizarea mediului școlar	%
Un mediu în care contează părerea profesorilor	38,0
Un mediu în care contează părerea elevilor	30,8
Un mediu în care contează părerea părinților	20,0
Un mediu în care contează alte puncte de vedere	11,2
Total	100,0

Elementul principal care ar trebui să asigure și să favorizeze participarea elevilor la decizie în cadrul școlii îl reprezintă consiliul elevilor. Este de remarcat că la întrebarea menționată anterior, numai 4% dintre elevi au amintit consiliul elevilor și mai buna sa funcționare ca un element dorit pentru mai buna implicare a elevilor în decizie.

Mai întâi ar trebui spus că în toate unitățile școlare în care am fost, consiliul elevilor funcționează (mai bine sau mai puțin bine). Faptul este atestat de procentul mare al elevilor care știu despre existența lui (88,5%). Și dacă 11% dintre elevi spun că acest Consiliu nu există sau că ei nu știu despre existența lui nu arată decât că respectivul Consiliu ar trebui să fie mai activ, mai prezent în viața tuturor elevilor.

Cât despre funcționarea Consiliului (Tabel 4), procentul cel mai mare este al elevilor care nu știu nimic despre asta (33%). Și numai 27% dintre elevi au apreciat despre Consiliu că ar fi foarte activ.

Tabel 4 Părerile elevilor despre Consiliul Elevilor din școală

Cum funcționează acest Consiliu?	%
Este foarte activ	27,6
Este puțin activ	24,5
Este doar formal	10,3
Nu știu	33,4
Nu e cazul, nu există	4,2

Ce propuneri fac elevii pentru mai buna funcționare a Consiliului elevilor?¹⁰

Multe propuneri s-au referit la gradul și modul de reprezentare a elevilor în consiliu. Unii au considerat ca cei care îi reprezintă nu sunt cei mai buni, cei mai reprezentativi. Elevii din clasa a VIIIa au cerut să fie și ei reprezentați. Alții au considerat că nu sunt bine informați de colegii lor sau că nu sunt consultați. Mai mulți au menționat că la nivelul clasei nu este o reprezentare corespunzătoare.

S-a cerut ca din consiliu să facă parte "cei mai deștepti olimpici", "elevii deștepti", "elevii serioși", "doar cei cu responsabilități", "interesați și cu opinii personale", ori s-a cerut "să nu lase doar fraieri în el" etc. Alții nu au încredere în mecanismele democratice și cer ca membrii consiliului să fie aleși de profesori.

Am reținut și câteva propuneri mai practice (unele conținând și o arome de ironie a mesajului) privind activitatea consiliului:

- *Deciziile consiliului să fie afișate pe un panou sau pe site-ul școlii.*
- *În fiecare săptămână să fie discutate problemele*
- *La două absențe elevul respectiv (care absentează – n.n.) să fie eliminat, înlocuit de către altul*
- *Să înființeze o oră a elevilor împreună cu președintele*
- *Să pună o cutie unde să-ți pui părerile.*
- *Să se desfășoare strict în intervalul orelor de curs, altfel el este doar formal, nimeni nu vine la ședințe, nimeni nu propune și nu transmite nimic dacă acest consiliu funcționează în program extrașcolar.*
- *Să se facă periodic ședințe cu elevii liceului.*

¹⁰ S-a luat în considerare (deocamdată) numai prima sugestie făcută de elevi dintre cele trei pe care au putut să le facă conform cerințelor chestionarului nostru.

- *Să se pună niște postere mari pe care (să) scrie: "Consiliul există"*

Punctul de vedere al profesorilor

În partea aceasta a studiului am dorit să verificăm dacă ipoteza ce vizează școala, ca mediu favorabil pentru învățarea participării civice este împărtășită de către cadrele didactice

Din această perspectivă, cei intervievați au privit mediul fie ca pe un cadru formal dat de programă, manuale și orar, fie prin prisma proiectelor și activităților extrașcolare desfășurate cu și pentru elevi.

În prima accepțiune, școala se compune din mediul formal, prezent prin: „Metodele și mijloacele moderne folosite de fiecare cadru didactic în procesul instructiv-educativ îi determină să comunice eficient în vederea învățării participării” (Consilier psiholog, liceu), „Cred că este un mediu propice...programele de învățământ, manualele școlare ca și cel de cultură civică...” (Profesor consilier, liceu) și un mediu extrașcolar reprezentat de proiectele și parteneriatele semnate de obicei cu organizații neguvernamentale: ...”activități extrașcolare: participare la acțiuni de ecologizare, participarea la concerte, tot felul de simpozioane.” (Profesor educație civică, școala). Metodele nonformale aduc un plus de valoare în însușirea participării civice a elevilor: ”Metodele folosite la lecții (dezbatere, discuția panel, brainstorming) îi obișnuiesc să participe la orice activitate, să comunice și să se implice în parteneriate, proiecte, desfășurate de școala împreună cu alte instituții.” (Director liceu).

Majoritatea școlilor vizitate au încheiat parteneriate prin care derulează proiecte cu organizații neguvernamentale sau participă la proiecte europene tip Comenius; din păcate, excepție fac zonele defavorizate din punct de vedere economico-social: „Se simte lipsa unor ong-uri în localitate.” (Director) fapt ce îngreunează învățarea participării civice din această perspectivă.

De remarcat este faptul că în multe locuri din țară, elevii nu știau ce înseamnă prescurtarea ONG ceea ce denotă că aceștia nu sunt întotdeauna conștienți că participă voluntar la activitățile diverselor organizații ci percep că participă la activități ale școlii.

În concluzie, întrebarea dacă Școala este un mediu favorabil sau nu pentru învățarea participării își are un răspuns majoritar pozitiv pentru o parte din persoanele interievate. Răspunsul afirmativ a fost înregistrat cu diferite apelative: „Da, clar nu văd unde în altă parte” (Profesor educație civică, liceu), sau „Școala este CEL mai propice pentru învățarea participării; școala este o comunitate” (Profesor educație civică, liceu) sau: „Cred, că este cel mai propice mod de învățare a participării civice pentru că ei practic sunt mici cetățeni.” (Profesor educație civică, liceu).

Școala, ca mediu participativ învață adolescentul să-și achiziționeze de la abilități de viață: de a socializa, de a se responsabiliza, etc până la deprinderi participative. Prin intermediul materiei de cultură civică, elevii sunt: ”familiarizați cu noțiunile legate de comportamentul civic, cu autoritățile care sunt responsabile în rezolvarea unor astfel de probleme și le deschid ochii asupra mediului din jurul lor”, este de parere o profesoara de educație civică.

Cu toate că părerea majoritară susține că școala este un mediu favorabil, unii respondenți au afirmat ca aici „nu se face suficient” și asta datorită: „Structurii programei școlare care nu permite mai mult.. .cred că ne lipsesc activitățile în care se învață, elevii în care se bat zi de zi să-i învețe cum să reacționeze și cum să se comporte în societate”. (Consilier psiholog, liceu)

Au existat și opinii (mai ales directori consilieri școlari) după care școala nu este un mediu favorabil învățării participative deoarece: ”Tinerii nu au un comportament civic ci un comportament școlar, un

comportament pedagogic.. vreau să spun că ei nu exersează un comportament civic pentru că aceste consilii ale elevilor reprezintă foarte puțin .. au un cerc închis, se referă la ce face școala mea, eventual

cum iese ea în comunitate”. (Director liceu), un alt director susținând același punct de vedere aduce o altă argumentare: ”Programa foarte încărcată și manualele, ora, de multe ori nu dă posibilitatea nici elevilor nici profesorilor să facă foarte multe în acest sens”. O alta voce sonoră aparține unui consilier școlar care afirmă: ”Atâta timp cât se vor păstra programele școlare, cu conținut care nu se raportează la sfera de interes a elevilor și manuale care folosesc un limbaj artificial, cred că elevii nu vor fi interesați nici de ceea ce se studiază zilnic la școala, nici de alte tipuri de activități”. Sugestiile acestora ar fi aceea ca ceea ce învață elevii zilnic la școala să aibă mai multă corespondență directă cu realitatea cotidiană, să existe utilitate imediată în sfera lor de interese, cu alte cuvinte programele și manualele de educație/cultură civică trebuie să fie adaptate conform vârstei și nevoilor adolescenților de azi.

Deci constatăm ca pentru persoanele cheie: director, consilier școlar, mediul școlar nu reprezintă în totalitate un cadru propice învățării participării civice mai ales datorită lipsurilor din programei și manualelor în raport cu cerințelor adolescenților de azi.

Alt interlucutor a adus în discuție comparația cu alte țări unde fenomenul de participare civică există atât la nivelul societății cât și în particular la nivelul școlilor și unde „fenomenul acesta e asimilat și practicat pe măsură”. (Director liceu)

În concluzie, **școala reprezintă un mediu favorabil pentru internalizarea și învățarea paradigmei de participare civică:** “ Cred că este cel mai propice mod de învățare a participării civice pentru că ei practic sunt mici cetățeni” la care se adaugă faptul că : “ școala este o comunitate în

cadrul căreia elevii pot exersa participarea/implicarea, elevii au resurse și își doresc să participe la programe care promovează educația democratică” (profesori de educație civică, liceu) deci este un real izvor de informație asupra conceptelor și principiilor de educație civică și nu numai.

Pe de alta parte, în funcție de zelul și implicarea profesorilor de educație civică, elevii sunt îndrumați spre diverse acțiuni unde își pun în practică aceste competente demonstrând un comportament civic: de exemplu la amenajarea unui parc, a unei piste pentru bicicliști sau chiar a unei baze sportive, sau proiecte unde sunt provocați să se implice în identificarea problemelor cu care se confruntă societatea Dar asemenea activități par că se desfășoară mai degrabă într-un cadru restrâns, la nivelul câtorva clase dintr-o școală sau în cadrul unui eveniment neobișnuit, de genul *Școala altfel* și asta la îndemnul profesorilor de educație civică care urmăresc să pună în practică principiile civice a unui comportament democratic, dar ele nu fac parte din rutina școlară și nici nu le regăsim la nivelul obligațiilor școlare curente.

Tangențial, în contactele cu elevii s-a degajat dorința unora dintre ei “să învețe ce e democrația, nu așa predată” (o eleva liceu); ceea ce concordă cu opinia unor directori și consilieri care au considerat că în școala **se dezvoltă mai mult un comportament “școlăresc”** decât unul participativ, civic, deoarece: *”Tineretul nu e pregătit pentru viața civică și școala nu-l pregătește iar educației civice nu-i acordăm importanța cuvenită ”* (Director liceu) și *“Ceea ce învață ei zilnic la școală ar trebui să aibă o corespondență directă în realitatea cotidiană, să existe o utilitate imediată în sfera lor de interese.”* (Consilier psiholog, liceu)

Comportamente, opinii, valori participative în rândul elevilor

Partea principală a sondajului de opinie în rândul elevilor a vizat comportamentele și valorile acestora, cu referire nu doar la mediul școlar ci în raport cu fenomenul politic al "cetății".

Interesul adolescenților față de deciziile politico-sociale de la nivel local sau național se constituie ca premiză esențială a comportamentului participativ. Acest interes este însă relativ scăzut. Doar o treime dintre adolescenți arată interes față de deciziile de la nivelul localității și al țării. În mod firesc, interesul mai mare se manifestă în raport cu deciziile luate la nivel local și național, comparativ cu cele luate la nivel internațional. Pe măsură ce crește distanța față de instituțiile politico-administrative implicate în luarea deciziei, interesul adolescenților scade, astfel că peste 40% dintre tinerii investigați manifestă puțin sau deloc interes față de deciziile de la nivel european, iar peste 50% față de cele de nivel mondial.

Interesul pentru deciziile politico-administrative de la nivel local pare a cunoaște cote mai ridicate în rândul adolescentelor, în vreme ce băieții manifestă un interes comparativ mai mare față de nivelele decizionale de la nivel european și mondial.

Interesul față de deciziile luate de autorități este asociat cu sentimentul abilității personale de a influența deciziile autorităților.

În ceea ce privește măsura în care tinerii consideră că pot participa la luarea deciziilor politico-administrative de la nivelul localității, distribuția opiniilor sugerează lipsa de coagulare a unei opinii dominante într-un sens sau în celălalt. Această distribuție omogenă devine relevantă prin comparație cu nivelele implicării în deciziile de la nivel național și european, unde percepția posibilității de participare la decizie este mai redusă în ce privește nivelul

național și mult mai redusă pentru nivelul european. Așadar, dacă în ceea ce privește deciziile politico-administrative de la nivel local, se poate spune că există în rândul adolescenților percepția unei posibilități relative de participare, în ceea ce privește nivelul național și, mult mai pregnant, european, posibilitatea de participare este percepută ca fiind foarte scăzută.

Aceste percepții sunt confirmate de opiniile tinerilor privind atitudinea instituțiilor față de inițiativele lor. Peste 40% dintre adolescenții investigați consideră că reprezentanții instituțiilor iau act de inițiativele lor, fără a fi cu adevărat interesate să le aplice. Practic, 70% dintre subiecți apreciază că instituțiile fie nu sunt interesate de inițiativele lor, fie nu sunt dispuse să valorifice aceste inițiative în actul decizional. Mai puțin de un sfert dintre tineri apreciază că instituțiile sunt interesate de inițiativele lor și dispuse să le aplice, acest indicator fiind, de altfel, în concordanță cu nivelele scăzute ale competenței civice subiective sugerate de răspunsurile la întrebările anterioare.

În literatura de specialitate, apartenența organizațională este indicatorul cel mai citat în descrierea gradului de participare civică. Organizațiile neguvernamentale, care constituie nucleul societății civile, înlesnesc individului poziționarea sa într-o relație eficientă și semnificativă cu sistemul politic, stimulând aptitudinile individuale relevante pentru cultura politică democratică.

În România, ratele de participare a tinerilor în organizații se situează pe o constantă curbă descrescătoare începând din 1998, scăzând în această perioadă la jumătate numărul celor care se declară a fi membri ai acestor organizații. Datele obținute în cadrul actualei cercetări indică o pondere comparativ crescută a adolescenților investigați – elevi de liceu ca membri ai organizațiilor neguvernamentale (aproximativ 28%).

În topul motivelor neparticipării în organizații neguvernamentale se află absența oportunității de a participa într-o astfel de organizație, invocată de o treime dintre subiecți. Lipsa timpului necesar și a interesului sunt și ele motive invocate într-o măsură semnificativă, drept motive pentru neparticipare. Lipsa de interes este manifestată într-o măsură mult mai mare de băieți iar lipsa timpului, de către fete.

Sub un sfert dintre adolescenții cuprinși în cercetare apreciază că organizațiile neguvernamentale sunt un mediu propice pentru învățarea participării. Cunoștințele reduse ale adolescenților cu privire la caracteristicile mediului asociativ și activitățile desfășurate de aceste organizații motivează această pondere scăzută și orientarea predilectă a opiniilor subiecților către o poziție relativ neutră în raport cu acest enunț. Populația feminină din mediul urban conștientizează într-o măsură mai mare rolul de climat de învățare a participării, al organizațiilor neguvernamentale.

Măsura în care adolescenții și-au interiorizat modelul participativ este reflectată și de percepțiile lor privind rolul cetățeanului obișnuit în comunitate (Grafic 1): 40% dintre tinerii investigați consideră că un cetățean de rând ar trebui să-și limiteze rolul la a vota în cunoștință de cauză, atunci când este chemat să o facă. Un sfert dintre subiecți apreciază că respectarea legilor și plata taxelor sunt îndatoriri cetățenești suficiente. Modelul cetățeniei participative, potrivit căruia cetățenii se exprimă liber în raport cu autoritățile (prin adunări cetățenești sau prin participarea în organizații comunitare) este slab conturat prin opiniile exprimate. Opiniile adolescenților sugerează că acest model este împărțit chiar într-o mai mică măsură în mediul rural.

Grafic 1

Încrederea în instituții a tinerilor, indicator major al suportului pentru sistemul politic, relevă în continuare scepticismul acestei categorii de vârstă în raport cu instituțiile politice de la toate nivelele. Cotele de încredere cele mai reduse sunt întrunite de instituțiile politice naționale: guvern, partide politice, parlament, oameni politici în general. În același timp, răspunsurile care întrunesc ponderile cele mai ridicate, sunt cele care indică faptul că adolescenții nu au *deloc* încredere în instituțiile politice de nivel național. Autoritățile locale sunt investite cu relativ mai multă încredere, aproape 20% dintre adolescenți acordându-le multă și foarte multă încredere. Distribuția omogenă a răspunsurilor de-a lungul axei încrederii în instituțiile europene, demonstrează că în rândul adolescenților români nu s-a conturat o opinie publică privind raportarea la aceste instituții. Se poate constata totuși o cotă superioară de încredere acordată Parlamentului European.

Jumătate dintre respondenți consideră că legea este aplicată diferit celor bogați față de cei săraci.

Cote extrem de ridicate înregistrează și alte enunțuri care accentuează necesitatea impunerii unei autorități puternice și constrângătoare în planul socializării copiilor și al menținerii ordinii sociale. Din analiza în funcție de principalele variabile socio-demografice reiese o aderență crescută a populației feminine la aceste forme coercitive de autoritate.

Preferința pentru un lider puternic ca alternativă la sistemul democratic pluripartit indică de asemenea orientarea adolescenților către valori specifice mai degrabă unui sistem totalitar, această orientare fiind mai proeminentă în rândul adolescenților de sex masculin.

Peste 40% dintre tinerii investigați se simt atașați de cultura și tradițiile naționale, percepend pericolul ca acestea să fie alterate prin procesul de integrare europeană.

Implicarea în viața comunității prin participarea la diferite tipuri de activități inițiate de autorități locale sau organizații neguvernamentale, este recunoscută ca fiind o componentă esențială a funcționării societății civile, ce dezvoltă competența civică subiectivă și orientează indivizii către binele public.

Mediile europene ale participării tinerilor în astfel de activități, analizate după criteriile socio-demografice importante, relevă un singur aspect semnificativ: categoria cea mai implicată în astfel de activități este cea a tinerilor aflați încă într-un ciclu educațional, respectiv elevii și studenții. Elevii adolescenți investigați în cadrul acestei cercetări confirmă o disponibilitate crescută de participare la toate tipurile de activități menționate.

Aproximativ 40% dintre subiecți ar fi dispuși să se implice în organizarea de activități culturale, sportive, de ecologizare sau de sprijin al celor defavorizați, indiferent cine inițiază aceste acțiuni. Interesant de remarcat este interesul crescut al tinerilor de a participa la acțiuni inițiate de autoritățile locale, mai degrabă decât la cele inițiate de organizații ne-guvernamentale. Explicația este legată probabil tot de informarea deficitară a tinerilor în ceea ce privește activitatea organizațiilor neguvernamentale și beneficiile personale și sociale ale participării la acțiunile acestor organizații, dar și de oportunitățile reduse de participare.

4. CONCLUZII

Cercetarea pe care am întreprins-o în unități de învățământ pre-universitar a reușit să colecteze un material empiric bogat și în general, de bună calitate.

Abordând problematica curriculum-ului național în domeniul formării competențelor civice am constatat că se resimte lipsa din programa obligatorie de liceu a unei discipline adecvate unui conținut mai pronunțat de competență civică. În momentul de față se manifestă o întrerupere nefirească cursivității însușirii de competențe civice și participative între ciclul gimnazial și cel liceal. Lipsa unui exercițiu cotidian firesc al adolescenților în exersarea democrației și a apartenenței comunitare se resimte la nivelul competențelor civice manifestate. În clasele de liceu, disciplinele sociale nu reușesc să satisfacă nevoia de cunoștințe și abilități privind funcționarea democrației politice și de însușire a deprinderilor participative în comportament.

Includerea în programă a unor discipline opționale cu tematică orientată spre formarea acestora stârnește ecouri favorabile în rândul elevilor. Totuși, numărul mic de ore și importanța mai scăzută pe care școala le-o acordă, limitează eficiența acestui demers. Se impune continuarea efortului de a oferi adolescenților oportunități suplimentare (inclusiv opționale) de pregătire pentru cetățenie democratică dar și creșterea importanței acordate acestui domeniu de pregătire prin creșterea ofertei de educație non-formală în materie.

Școala nu s-a impus încă drept un mediu al democrației, al participării depline. Dialogul profesori-elevi-părinți, atât de benefic în principiu, nu a ajuns încă la cotele necesare de civism. Consiliul elevilor este important, util, vizibil pentru o parte importantă a elevilor dar joacă un rol prea limitat și nu este destul de prezent în viața instituției școlare. Deschiderea școlii către mediul

comunitar se face mai degrabă la întâmplare, accidental și nu sistematic cum ar fi de dorit. Iar școala nu va reuși să devină un mediu propice învățării participării dacă nu va exprima mesajul său într-o manieră mai atrăgătoare, mai puțin monotona, mai lipsită de formalism și rigiditate, inclusiv prin asimilarea noilor tehnologii de comunicare.

Cercetarea a arătat că adolescentul trăiește mai ancorat în mediul local. Și totuși el nu resimte instituțiile care formează acest mediu ca fiind deschise, prietenoase atente la opiniile și inițiativele sale.

Față de tineri în ansamblu, elevii de liceu formează o subcategorie mai apropiată de mediul asociativ. Totuși mulți adolescenți (mai ales cei din orașele mici sau din mediul rural) reclamă absența oportunităților de a participa.

Deși mulți profesori au considerat că elevii dobândesc în școală competențe civice satisfăcătoare, interiorizarea de către aceștia a modelului cetățenesc participativ este încă limitată. Modelul cetățeniei participative potrivit căruia cetățenii se exprimă liber și activ în raport cu autoritățile este slab conturat în răspunsurile lor.

Faptul că aproape jumătate dintre respondenți consideră că legea este aplicată diferit celor bogați față de cei săraci, ca și competența lor pentru lideri autoritari sunt indicatori îngrijorători privind funcționarea statului de drept în România.

Din analiza în funcție de principalele variabile socio-demografice reiese o aderență crescută a populației feminine la aceste forme coercitive de autoritate, ceea ce se explică prin suprapunerea modelului familial peste cel politic și civic.

Preferința pentru un lider puternic ca alternativă la sistemul democratic pluripartit indică de asemenea orientarea adolescenților către valori specifice mai degrabă unui sistem totalitar, această

orientare fiind mai proeminentă în rândul adolescenților de sex masculin.

Mulți dintre tinerii investigați se simt atașați de cultura și tradițiile naționale, considerând că există pericolul ca acestea să fie alterate prin procesul de integrare europeană.

Credem că școala ar trebui să fie mai activă în lămurirea acestor probleme. Desigur, școala nu este singura instanță de socializare politică și civică. Familia are și ea un rol important ca și mass media. Totuși, „experimentul” provocat de noi prin metodologia adoptată a demonstrat că tinerii mai expuși în școală unor mesaje favorabile participării civice se comportă mai responsabil, sunt mai interesați de ceea ce se întâmplă în jurul lor și pot contribui la promovarea mai departe, în mediul lor a mesajelor pro-participative.

BIBLIOGRAFIE

1. Balica M. & Bălan A., *Opinii ale elevilor privind importanța și respectarea drepturilor copilului în România*, Institutul de Științele Educației, București, 2006
2. Coster, I. de (ed), *Citizenship Education in Europe*, EACEA Eurydice, Brussels, 2012
3. Henkenborg, Peter Politische Bildung als Schulprinzip: Demokratie-Lernen im Schulalltag; în: Wolfgang Sander (ed.), *Handbuch politische Bildung, Bundeszentrale für politische Bildung Schriftenreihe*, Band 476, Bonn, 2005,
4. Plăeșu, Ancuța (coord.) *Cetățenia și participarea politică a tinerilor la viața politică din România*, Raport de cercetare, ISE 2011
5. Salvati Copiii, Raport alternativ la cel de al treilea și al patrulea Raport periodic înaintat de
6. Velea, Simona (coord), *Participarea elevilor în școală și în comunitate. Ghid pentru profesori și elevi*, București, Ed. Agata, 2006